

РОЛЬ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ

У статті визначено роль вищих навчальних закладів у модернізації економіки регіону та основні методологічні принципи системи вищої освіти. Охарактеризовано результати інноваційного процесу ВНЗ та їх сукупний вплив на модернізацію економіки регіону.

В статье определены роль высших учебных заведений в модернизации экономики региона и основные методологические принципы системы высшего образования. Охарактеризованы результаты инновационного процесса вуза и их совокупное влияние на модернизацию экономики региона.

The role of higher education establishments in region economy modernization and basic methodological principles of the higher education system have been determined in the article. The results of innovative process of higher education institution and its combined influence on modernization of region economy have been characterized.

Ключові слова: інтелектуальні ресурси, інноваційна економіка, інноваційна діяльність, інноваційний процес, інноваційна система, комерціалізація, вища освіта, вищі навчальні заклади, наука, освіта.

Вищими навчальними закладами України накопичено значні інтелектуальні ресурси. За ринковою вартістю інтелектуальні ресурси вишів значно перевищують їх матеріальну складову. Однак у більшості випадків інтелектуальні ресурси, представлені у різних формах, не враховуються у балансах ВНЗ у вигляді нематеріальних активів. Це призводить до заниження капіталізації вишів, звуження факторів отримання доходів, стримує модернізацію регіону та розвиток інноваційної економіки, яка здатна перетворити вищі навчальні заклади на конкурентоспроможні організації.

Проблема модернізації економіки знайшла відображення у працях О.Г.Білоруса [1], С.О.Тулчинської [2], Т.Г.Желюка [3] та ін. Незважаючи на значний внесок вчених у розробку даної проблематики, її гострота і актуальність вимагають подальшого поглибленого аналізу.

Метою статті є визначення ролі вищих навчальних закладів у модернізації економіки регіону. Досягнення мети зумовило потребу вирішити такі завдання:

- ✓ визначити базу розвитку інноваційної економіки;
- ✓ виявити основні методологічні принципи системи вищої освіти;
- ✓ обґрунтувати інноваційну діяльність як фундаментальну основу формування та виконання інноваційної освітньої програми ВНЗ;
- ✓ виявити основні елементи національної інноваційної системи;
- ✓ охарактеризувати результати інноваційного процесу ВНЗ та їх сукупний вплив на модернізацію економіки регіону.

Економічна модернізація передбачає інтенсифікацію процесу суспільного відтворення та нерозривно пов'язана сьогодні з розбудовою інноваційної економіки, розвиток якої базується на взаємодії трьох сфер: соціуму, екосфери

та техносфери. Кожна з них характеризується набором визначених ресурсів: соціум – людськими та соціальними, екосфера – природними, техносфера – виробничими, технологічними та фінансовими. Відповідно, у цих сферах створюються нові знання та відбувається інноваційний процес. За узгодженої взаємодії цих сфер відбувається сталий розвиток суспільства.

Вищі функціонують в умовах сталого розвитку суспільства, сприяючи на завершальній стадії інноваційного процесу створенню соціальних, екологічних та економічних благ. На початковій стадії вищі займаються створенням нового знання і фундаментальною освітою. Вищі навчальні заклади сьогодні покликані бути також центрами інформації, культури, просвітницької діяльності. Вони мають прагнути стати опорними точками розвитку суспільства знань, брати активну участь в інноваційному процесі.

Основою вищої освіти є інтеграція навчального процесу і наукових досліджень. Ця умова висувається як головний методологічний принцип, тому важливою місією ВНЗ сьогодні є здатність виступати інтегрованими центрами науки та освіти. Наука об'єктивно виступає тією базою, на якій будується вся сфера освіти і забезпечується її функціонування, саме вона відповідає за змістове наповнення всіх навчальних дисциплін. У всіх ВНЗ існують наукові підрозділи; частина підрозділів носить науково-освітній характер (магістратура, аспірантура, докторантура), на кафедрах проводиться науково-дослідна робота, у процес дослідження втягуються студенти, а в багатьох наукових організаціях існують свої навчальні підрозділи у формі аспірантури, методологічних семінарів. Більш того, підготовка кваліфікованих кадрів на рівні магістрів, кандидатів та докторів наук для сфери освіти здійснюється на основі наукової роботи, а також у наукових підрозділах. Водночас, кваліфіковані кадри для науки, які відіграють у ній роль головної рушійної сили, постачає сфера освіти. Значна кількість спеціалістів високого рівня кваліфікації одночасно належать до сфер науки та освіти: співробітники мають і наукові ступені (за науковий внесок), і вчені звання (за здобутки у сфері освіти). Правом і обов'язком сучасних ВНЗ є інтеграція в єдину структуру наукових та освітніх ланок.

На нашу думку, формування та виконання інноваційної освітньої програми вищого навчального закладу має ґрунтуватися на чіткому розумінні сутності інноваційної діяльності. Інноваційна діяльність – це діяльність з капіталізації інтелектуального потенціалу вишу, яка полягає у проведенні комплексу узгоджених заходів (управлінського, фінансово-організаційного, навчально-методичного, наукового, інформаційного характеру) з кількісного та якісного розширення його науково-освітнього арсеналу. Кінцевою метою такого розширення є здобуття нових, практично значущих результатів для застосування в економіці, сферах науки та освіти, у соціумі в найкоротші

строки. В методичних цілях застосуємо спрощене трактування інноваційної діяльності як процесу перетворення (конверсії) нового знання на соціальні, екологічні та економічні блага. Відзначимо, що часто-густо під інновацією розуміється кінцевий матеріалізований результат інноваційного процесу. Базисним елементом інноваційного процесу є досягнення нового рівня знання (в різних сферах – соціумі, екосфері, техносфері), яке згодом, проходячи обов'язкові етапи (заходи з охорони інтелектуальної власності, новацій у науці та освіті, вкладень капіталу тощо), перетворюється на соціальні, екологічні та економічні блага.

Слід відзначити, що інновації і як процес, і як матеріалізований результат природнім чином «виростають» із діяльності ВНЗ. В цьому сенсі можна розглядати виші як базові інститути національної інноваційної системи. В широкому змісті національна інноваційна система включає наступні елементи:

- ✓ заклади систем науки, освіти та професійного навчання, де створюються знання;
- ✓ відповідну нормативно-правову базу, включаючи заходи торговельної політики, які впливають на просування технологій;
- ✓ інноваційні підприємства та холдинги;
- ✓ адекватну комунікаційну інфраструктуру;
- ✓ інші фактори, такі як доступність до глобальних джерел знань і визначені ринкові умови, які можуть сприяти впровадженню інновацій.

Вишій школі у цій системі належить важлива роль. Вона виступає не тільки як основа для підготовки висококваліфікованих кадрів, але й мережева база створення інновацій, виробництва й обміну інформацією та знаннями.

Розповсюджене визначення інновацій пов'язане з практичним, переважно комерційним використанням нових знань та ідей, коли кінцевим результатом інноваційної діяльності є комерційний успіх. Інноваційний продукт виходить на ринок, приймається ринком і набуває комерційної цінності. Цей процес визначається широко використовуваним сьогодні терміном «комерціалізація».

Комерціалізація знань є процесом виділення коштів на інновації і поетапного контролю за їх використанням, включаючи оцінку та передачу завершених та освоєних у промислових умовах результатів інноваційної діяльності. Освоєння нововведень є багатоаспектним, доволі витратним та ризикованим процесом, оскільки об'єктом інновацій виступає інтелектуальний продукт. Тому процес комерціалізації знань та інновацій містить суттєві складнощі фінансового, організаційного, нормативно-правового характеру. Комерціалізація знань стримується об'єктивними та суб'єктивними причинами, а саме: недостатнім законодавчим забезпеченням обороту об'єктів інтелектуальної власності; слабким розвитком інфраструктурного забезпечення комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності (як всередині, так і поза вишем) і венчурного

інвестування; залученням вітчизняних інвесторів переважно на пізніх стадіях розробки об'єктів інтелектуальної власності; пріоритетністю процесу розробки об'єктів інтелектуальної власності над процесом отримання результату (доходу) від їх комерціалізації; невідповідністю інформаційно-аналітичних матеріалів власника об'єкта інтелектуальної власності потребам потенційного інвестора, партнера; відсутністю розроблених попередніх техніко-економічних обґрунтувань і бізнес-планів у розробників інновацій. Інвестор не має можливості розглянути інновації з позиції їх комерціалізації.

Однак трактування кінцевого результату інновації з позицій використання термінів «прибуток» та «комерційний успіх» є обмеженим і безпосередньо відноситься тільки до техносфери. Результати інноваційної діяльності в соціумі та екосфері слід розглядати з використанням поняття блага для людини та людства. Тим більше, що на практиці постійно спостерігаємо посилення впливу екологічних наслідків антропологічної діяльності на умови життя людини, негативні наслідки незважених управлінських та політичних рішень, прояв різних хвороб, які вносять корективи у розвиток соціуму, тощо.

Зрозуміло, що вищий навчальний заклад не в змозі реалізувати всю схему інноваційного процесу. Значну (а інколи і вирішальну) роль відіграють інші інституції: соціальні, законодавчі, фінансові, виробничі тощо. В цьому аспекті необхідно виявити ті сфери діяльності вишу, в яких можна максимально використати його інтелектуальний та творчий потенціал в інтересах суспільства. Завданням ВНЗ має бути розвиток нових підходів (нових знань) у сфері освіти, спрямованих на вдосконалення змісту та технологій освіти, підвищення рівня фундаментальної підготовки випускників та формування в них компетенцій, які б давали можливість забезпечити конкурентоспроможність на ринку праці регіону, підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу, розвиток комунікацій між ВНЗ та суспільством, в тому числі – роботодавцями. Головним результатом діяльності вишу в сфері підготовки кадрів має бути креативна особистість, здатна до саморозвитку, до творчого, дослідницького підходу до всіх процесів та явищ сучасності. Це первинним, але має бути також і визначальним чином скориговано інноваційно-освітньою траєкторією. Інноваційно-освітня траєкторія реалізує можливість формування на базі освітньої траєкторії (фундаментальна освіта) професійних та загальнокультурних компетенцій, адаптивності до творчості, навичок проектної роботи тощо.

Традиційно саме вищі навчальні заклади є джерелом тих фундаментальних знань, які лежать в основі нової продукції, нових технологічних процесів та визначають конкурентоспроможність окремих господарюючих суб'єктів, регіону та країни загалом. Ефективне використання потенціалу науки і навчального процесу вишів залежить від затребуваності його результатів, тому

аналіз інноваційних та освітніх потреб регіону стає необхідним. Результатом такого аналізу мають стати практична спрямованість дипломних, магістерських, дисертаційних досліджень, коректування діяльності створених у рамках вишу науково-дослідних лабораторій з врахуванням замовлень суб'єктів господарювання регіону.

На нашу думку, корисним у цьому аспекті є узгодження тем досліджень з потенційними роботодавцями й органами регіонального управління. Крім того, освітні технології як частина загальної структури інтелектуальної власності ВНЗ також мають бути орієнтовані на задоволення потреб регіону в кадрах визначеної кваліфікації. Оцінити діяльність вишу з формування кадрового потенціалу регіону можна безпосередньо за відсотком випускників, працевлаштованих у регіоні за фахом. Цей показник може сигналізувати про міру реалізації сформованих вищими навчальними закладами регіону інтелектуальних ресурсів, про ступінь відповідності кількості та якості випускників вишу потребам ринку праці регіону. Таким чином, визначення ролі та можливостей практичної реалізації потенціалу вищих навчальних закладів у модернізації економіки регіону потребує подальшої наукової розробки та сучасного теоретичного осмислення.

Список використаних джерел:

1. Глобальна модернізація і сталий розвиток: соціальні імперативи і економічні стратегії : матеріали Міжвід. наук.-теорет. конф., 25 січ. 2008 р., Київ / Ред. : О.Г. Білорус; НАН України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин, Ін-т соціол., Нац. б-ка України ім. В.І.Вернадського. – К. : 2008. – 232 с.
2. Інтелектуально-інноваційна модернізація економіки України: теоретико-методологічні аспекти: монографія / С.О. Тульчинська; Нац. техн. ун-т України «Київ. політехн. ін-т». – К. : 2009. – 489 с. – Бібліогр.: с. 464-488.
3. Желюк Т.Л. Модернізація системи управління довгостроковим розвитком національної економіки / Т.Л. Желюк // Актуальні проблеми економіки – 2010. – № 3. – С. 55-61.